

Η Αμερικανική Προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας.

Η Αμερικανική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων

Η ενσωμάτωση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στο διεθνές γίνεσθαι δρομολογήθηκε τον 19^ο αιώνα, εντάθηκε κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ολοκληρώθηκε μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η αμερικανική εξωτερική πολιτική, διέπεται από έντονα ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά¹, απολήξεις των διαδικασιών δημιουργίας του αμερικανικού κράτους-έθνους.²

Ο Walter Russell Mead στο βιβλίο του: “*Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*”,³ προβαίνει σε κατηγοριοποίηση των κυρίαρχων τάσεων που συνδιαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, επιχειρώντας μια σύνθετη απεικόνιση του ιδεολογικού και θεωρητικού της πεδίου. Εμπνευσμένος από τα ονόματα τριών Προέδρων: του Thomas Jefferson, του Andrew Jackson και του Woodrow Wilson καθώς και μίας εξέχουσας προσωπικότητας και ενός εκ των «Πατέρων της Επανάστασης» (Funding Fathers) και πρώτο υπουργό των οικονομικών, τον Alexander Hamilton, τις διέκρινε σε τέσσερα ρεύματα, τα οποία και χαρακτήρισε ως σχολές, την Τζεφερσονιανή, την Τζακσονιανή, την Ουίλσονιανή και τη Χαμιλτονιανή. Κατά το συγγραφέα οι εν λόγω σχολές, έχουν ιστορικές καταβολές που εκκινούν από τη γέννηση του αμερικανικού έθνους και απολήγουν ως τη σύγχρονη εποχή. Οι βασικές τους ιδέες αντικρουόμενες και αλληλοσυμπληρούμενες αναφέρονται σε κάθε δημόσια συζήτηση σχετικά με την αμερικανική εξωτερική πολιτική.⁴

Η χαμιλτονιανή σχολή εκλαμβάνει ως κορυφαία υποχρέωση της εκάστοτε αμερικανικής κυβέρνησης την προώθηση των αμερικανικών ιδιωτικών συμφερόντων εντός και εκτός των εθνικών συνόρων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ελεύθερη ναυσιπλοΐα και αεροπλοΐα, με στόχο την απρόσκοπτη διακίνηση των αμερικανικών προϊόντων και την εξάπλωση των αμερικανικών επενδύσεων σε ολόκληρο τον κόσμο.⁵ Επίσης η εν λόγω σχολή αντιτίθεται στον απομονωτισμό και υποστηρίζει την ενεργή συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών στα διεθνές σύστημα με σκοπό την προάσπιση των αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων, είτε μέσω της πολυμερούς διπλωματίας, είτε μέσω της δημιουργίας ενός θεσμικού πλαισίου, το οποίο αντανάκλα τη δεσπόζουσα θέση τους στην παγκόσμια οικονομία.⁶ Η σαφώς ρεαλιστική προσέγγιση της χαμιλτονιακής σχολής αποτυπώθηκε, κατά τον μεσοπόλεμο, με την προτροπή να καταστούν οι Ηνωμένες Πολιτείες, ως διάδοχος της Μεγάλης Βρετανίας, ηγεμόνας του διεθνούς συστήματος. Επίσης μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, όταν προέκυψαν ζητήματα ενεργότερου παρεμβατισμού και

---

¹ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2000, σελ 13-16.

² Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική εξωτερική πολιτική. Από την «ιδεαλιστική αθωότητα» στο «πεπρωμένο του έθνους»*, Οδυσσεάς, Δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1995

³ Walter Mead, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, Routledge, New York, 2002.

⁴ Ο.π., σελ. 87.

⁵ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2000, σελ. 53.

⁶ Ο.π., σελ. 54.

πολυμερών δεσμεύσεων των Ηνωμένων Πολιτειών, έπρεπε να ληφθούν εάν και εφ' όσον εξυπηρετούνταν τα εθνικά συμφέροντα και η διατήρηση των περιφερειακών συσχετισμών ισχύος.⁷ Η χαμιλτονιανή σχολή γενικά υπήρξε η μήτρα που γέννησε τον αμερικανικό ρεαλισμό.

Η ουίλσονιανή σχολή, βασισμένη στις αρχές του προέδρου Wilson, αν και ο Mead αναφέρει πως εξέφρασε μια ήδη κυρίαρχη τάση της αμερικανικής κοινωνίας, εκφράζει όσους θεωρούν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες βαρύνονται τόσο από ηθικό όσο και από πρακτικό καθήκον να διαδώσουν τις αξίες τους στον κόσμο. Ο εν λόγω πρόεδρος ενσάρκωσε στην πολιτική του τις διακηρύξεις και τις ιδέες πολλών σημαντικών προσωπικοτήτων της αμερικανικής ιστορίας.⁸ Η συγκεκριμένη σχολή, σε αντίθεση με τη χαμιλτονιανή, αναλώνεται περισσότερο σε νομικής και ηθικής, παρά οικονομικής φύσεως ζητήματα, προτάσσοντας το αμερικανικό μοντέλο εσωτερικής διακυβέρνησης και εξωτερικής πολιτικής ως υπόδειγμα για όλα τα κράτη του κόσμου.⁹ Γενικά ο ουίλσονισμός έχει ταυτιστεί με τον ιδεαλισμό.

Η τζεφερσονιανή σχολή ιεραρχεί ως το πλέον ζωτικό συμφέρον για τις Ηνωμένες Πολιτείες τη διατήρηση της αμερικανικής δημοκρατίας στα πλαίσια ενός επισφαλούς κόσμου. Εντός αυτού του πλαισίου αναζητά πάντοτε μεθόδους για την υπεράσπιση της αμερικανικής ανεξαρτησίας με το μικρότερο δυνατό κόστος,¹⁰ ενώ παράλληλα αντιτίθενται σε προσπάθειες επιβολής των αμερικανικών αξιών σε τρίτα κράτη. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σκέψης στα πλαίσια της σχολής αυτής υπήρξε το «Δόγμα Kennan», το οποίο διατυπώθηκε από τον ομώνυμο διακεκριμένο διπλωμάτη αμέσως μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και αφορούσε την ανάσχεση της σοβιετικής απειλής.¹¹

Τέλος η τζακσονιανή σκέψη αντιπροσωπεύει μια εσωστρεφή και συντηρητική πολιτική κουλτούρα με αναφορές στην τιμή, την ανεξαρτησία, το θάρρος και τη στρατιωτική υπερηφάνεια. Στην εν λόγω σχολή ανήκουν κυρίως στρατηγοί του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου όπως οι George Patton και Douglas McArthur. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της τζακσονιανής επιρροής στο αμερικανικό πολιτικό γίγνεσθαι αποτελούν οι περιπτώσεις στις οποίες επιτυχημένοι στρατηγοί αναδείχθηκαν ως σημαίνουσες πολιτικές προσωπικότητες.¹² Οι αξίες του τζακσονισμού επενεργούν σημαντικό στη διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής και συνέβαλαν στην εκλογή προέδρων όπως οι Robert Nixon και Ronald Reagan.¹³ Ο τζακσονισμός επανέκαμψε μεταψυχροπολεμικά ως μια, εν τέλει, περιορισμένη τάση

⁷ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2002, σελ. 392.

⁸ Ειρ. Χειλά, *Διεθνής κοινωνία διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2006, σελ. 33-35.

⁹ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Ποιότητα, Αθήνα 2000, σελ. 29.

¹⁰ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Ποιότητα, Αθήνα 2000, σελ. 37.

¹¹ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2002, σελ. 63-4.

¹² Walter Mead, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, ό.π., σελ. 88-89.

¹³ Κ. Αρβανιτόπουλος, *Η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2000, σελ.45.

προς το νεοαπομονωτισμό και την απεμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών από τις πολυμερείς δεσμεύσεις, υποστηρίζοντας την υπεράσπιση των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων μέσω μονομερών ενεργειών.¹⁴

Ο Mead υποστηρίζει ότι οι εν λόγω σχολές δεν συνιστούν μονοδιάστατες και αποκλειστικές προσεγγίσεις αλλά αντίθετα παρουσιάζουν εσωτερικές διαφοροποιήσεις, ενώ εξελίσσονται και προσαρμόζονται αλληλοεπηρεαζόμενες αναλόγως την εποχή. Αναμφίβολα και οι τέσσερις προσφέρουν ένα πολύ χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των εσωτερικών διεργασιών που οδηγούν στο τελικό προϊόν, τουτέστιν την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Επίσης βοηθούν στην κατανόηση των «πρισμάτων» μέσω των οποίων οι αμερικανικές πολιτικές ελίτ αντιλαμβάνονται το διεθνές γίγνεσθαι. Τέλος κατά τον Mead, η μελέτη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μέσω των σχολών σκέψης βοηθά στην κατανόηση και μερικώς στην πρόβλεψη των αντιδράσεων των αμερικανών πολιτικών και της κοινής γνώμης στις μεταβαλλόμενες διεθνείς συνθήκες.¹⁵

Ο ακαδημαϊκός και μετέπειτα πολιτικός Henry Kissinger στο έργο του «Διπλωματία»¹⁶ προβαίνει σε μία λιγότερο διευρυμένη ταξινόμηση των κυρίαρχων αντιλήψεων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής που σχηματοποιήθηκαν, εν πολλοίς, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Οι δύο κυρίαρχες τάσεις προσωποποιήθηκαν στους πρώην προέδρους Theodore Roosevelt και Woodrow Wilson. Σε μια εποχή κατά την οποία η είσοδος των Ηνωμένων Πολιτειών στη διεθνή πολιτική θεωρήθηκε επιβεβλημένη και ανεπίστρεπτη, λόγω των ηγεμονικών αξιώσεων των δυνάμεων της κεντρικής Ευρώπης, στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο εντοπίζεται στα κριτήρια βάσει των οποίων θα έπρεπε να εξέλθει η χώρα τους από τον απομονωτισμό, που αποτελούσε μια συνειδητή επιλογή βασιζόμενη τόσο στις ηθικές διακηρύξεις των «Πατέρων της Αμερικανικής Επανάστασης», σύμφωνα με τις οποίες η διπλωματία του κράτους θα πρέπει να καθοδηγείται από ηθικές αρχές, καλοσύνη και αγαθοεργία, όσο κι από τη ρεαλιστική χροιά του «δόγματος Μονρόε».¹⁷

Κατά τον Theodore Roosevelt η σημασία του διεθνούς ρόλου των Ηνωμένων Πολιτειών επιβάλλοντο από το εθνικό συμφέρον και θεωρούσε αδιανόητη την αποχή τους από τον διεθνή καταμερισμό ισχύος. Χωρίς να απορρίπτει το ρόλο της Αμερικής ως «φάρου» δημοκρατίας για τον υπόλοιπο κόσμο, θεωρούσε ότι η ισχύς της χώρας εκ των πραγμάτων την οδηγούσε σε μια ενεργητικότερη εξωτερική πολιτική, χωρίς να αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα την καθεστωτική εξομοίωση όλων των χωρών σε δημοκρατίες.¹⁸ Η εκλογική ήττα του Roosevelt από τον Wilson το 1912 σήμαινε και την επικράτηση των ιδεαλιστικών έναντι των ρεαλιστικών προσεγγίσεων στην

---

¹⁴ Χ. Παπασωτηρίου, Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 2002, σελ. 392.

¹⁵ Walter, Mead, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, ό.π., σελ. 90.

¹⁶ Χ. Κίσιντζερ, *Διπλωματία*, «Νέα Σύνορα» Λιβάνη, Αθήνα, 1995.

¹⁷ Ήφαιστος Παναγιώτης, Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους», (Αθήνα: Οδυσσέας, 1995), σ σ. 204-259.

¹⁸ Χ. Κίσιντζερ, *Διπλωματία*, ό.π., σελ. 44.

εξωτερική πολιτική.¹⁹ Ο Roosevelt κατανόησε ότι δεν ήταν εύκολο να πείσει τον αμερικανικό λαό για την ορθότητα των απόψεών του, λόγω της μέχρι τότε κυριαρχίας των ιδεαλιστικών και ηθικολογικού περιεχομένου διατυπώσεων για το διεθνή ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο Kissinger, συνοψίζοντας το βαθμό επηρεασμού του Roosevelt στην εξωτερική πολιτική της χώρας του, υποστηρίζει πως κανένας άλλος πρόεδρος δεν καθόρισε με τόση σαφήνεια τον παγκόσμιο ρόλο της Αμερικής σε σχέση με το εθνικό συμφέρον, ούτε ταύτισε τα εθνικά συμφέροντα τόσο απόλυτα με την ισορροπία των δυνάμεων.²⁰

Εν αντιθέσει, ο Wilson υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της αμερικανικής μοναδικότητας, η οποία οφείλεται στην εφαρμογή και τη διάδοση των κανόνων της ελευθερίας. Αντί, λοιπόν, της ισορροπίας δυνάμεων και του εθνικού συμφέροντος, ο Wilson προέτασε το οικουμενικό δίκαιο και την εθνική αξιοπιστία. Απορρίπτοντας την πολιτική της ισχύος πίστευε ότι η ενστικτώδης ροπή της Αμερικής προς τον απομονωτισμό δύνατο να ξεπεραστεί μέσω της επίκλησης της μοναδικότητας των αμερικανικών ιδεωδών.²¹ Παρ' όλο που αρχικά θεωρούσε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες έπρεπε να παραμείνουν ουδέτερες στο Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αρνούμενος παράλληλα την ύπαρξη οποιουδήποτε εθνικού συμφέροντος, τις οδήγησε, εν τέλει, στη σύρραξη. Οι αντιλήψεις του Wilson για τον πόλεμο, το διεθνές σύστημα και την αφοσίωσή του στην ειρήνη, την ηθική και την ελευθερία ελέγχονται επίσης από το γεγονός ότι δε δίστασε να αποστείλει ναυτικές δυνάμεις στην Αϊτή, τον Άγιο Δομίνικο και το Μεξικό.²² Σε κάθε περίπτωση, παρά την ασυμβατότητα των αρχών του Wilson με τις αδήριτες αναγκαιότητες του διεθνούς συστήματος, οι αντιλήψεις του άσκησαν έντονη επιρροή σε αρκετούς από τους μετέπειτα προέδρους. Ο Kissinger χαρακτηριστικά αναφέρει: *«πως κανένα άλλο έθνος δεν έχει διεκδικήσει ποτέ την ηγεσία του κόσμου με βάση τον αλτρουισμό του. Όλα τα άλλα έθνη προσπαθούσαν πάντοτε να κρίνονται από τη συμβατότητα των εθνικών συμφερόντων με εκείνα των κοινωνιών, από τον Woodrow Wilson μέχρι και τον George Bush τον πρεσβύτερο, οι Αμερικανοί πρόεδροι επικαλούνταν την ανιδιοτέλεια της πατρίδας τους ως κύριο γνώρισμα του ηγετικού της ρόλου».*²³

Η εισροή του ιδεαλισμού στη διεθνή πολιτική μέσω των αρχών του Wilson και του υπερβολικά φιλόδοξου και εν τέλει αποτυχημένου σχεδίου της «Κοινωνίας των Εθνών» σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής για τις διεθνείς σχέσεις τόσο σε πολιτικό, όσο και σε θεωρητικό επίπεδο. Στο τέλος της ανάλυσής του ο Kissinger υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο ο Roosevelt αντιμετώπιζε τις διεθνείς σχέσεις απεβίωσε μαζί του και ότι καμία σημαντική σχολή αμερικανικής σκέψης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής δεν τον έχει επικαλεστεί έκτοτε. Αντίθετα,

---

¹⁹ Ο T. Roosevelt θεωρούσε την αυτοκρατορική Γερμανία απειλή για την ευρωπαϊκή ισορροπία, συνδέοντας τα εθνικά συμφέροντα των Η.Π.Α. με αυτά της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας. Επίσης προτιμούσε το βρετανικό θαλάσσιο έλεγχο του Ατλαντικού εν σχέσει με μία ενδεχόμενη γερμανική ηγεμονία. ό.π., σελ. 47.

²⁰ Ο.π., σελ. 45-46.

²¹ Χ. Κίσιντζερ, *Διπλωματία*, ό.π., σελ. 51.

²² Π. Ήφαιστος Παναγιώτης, *Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική. Από την «Ιδεαλιστική Αθωότητα» στο «Πεπρωμένο του Έθνους»*, Οδυσσεάς, Αθήνα, 1994, σελ. 325.

²³ Χ. Κίσιντζερ, *Διπλωματία*, ό.π., σελ.53.

κάθε φορά που η Αμερική έχει βρεθεί αντιμέτωπη με το καθήκον της δημιουργίας μιας νέας παγκόσμιας τάξης, αντλεί από την ιδεαλιστική παρακαταθήκη του Wilson. Σε κάθε περίπτωση, Roosevelt και Wilson αποτέλεσαν και αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, όπως επίσης και σημεία εκκίνησης κάθε είδους διαλόγου για το πώς γίνεται αντιληπτό το εθνικό συμφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών.²⁴

Η Στρατηγική Σύζευξη του Ατλαντικού

Το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδότησε την οριστική παύση της κυριαρχίας των ευρωπαϊκών δυνάμεων στο διεθνές σύστημα. Ο σημαίνων ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, ως προς την έκβαση του εν λόγω ηγεμονικού πολέμου²⁵, τους προσέδωσε κυρίαρχη θέση στο μεταπολεμικό διεθνές γίγνεσθαι. Η Ευρώπη επομένως έπαψε να αποτελεί το κέντρο του παγκόσμιου διακρατικού συστήματος και οι ευρωπαϊκές δυνάμεις υπολείπονταν έναντι των νέων υπερδυνάμεων σε ισχύ, θέση και ρόλο²⁶. Όσον αφορά τα μεταπολεμικά γεωπολιτικά χαρακτηριστικά της γηραιάς ηπείρου συνοπτικά αποτυπώνονται ως εξής: Πρώτον, η γερμανική απειλή για τον έλεγχο της Ευρασίας, εξέλειψε δίνοντας τη θέση της στη σοβιετική, η οποία έλεγχε ήδη την ανατολική Ευρώπη και ένα μεγάλο μέρος της Γερμανίας. Δεύτερον, η παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στον ευρωπαϊκό χώρο ήταν πλέον παραπάνω από αναγκαία για να αποτρέψει την ολοκληρωτική επικράτηση της Σοβιετικής Ένωσης. Η τελευταία εκτός από άμεση στρατιωτική απειλή, ήταν και φορέας μιας νέας επαναστατικής ιδεολογίας, του κομμουνισμού, γεγονός που όξυνε τις συγκρουσιακές σχέσεις σοσιαλιστικής Ανατολής και καπιταλιστικής Δύσης.²⁷

Ενώ αρχικά οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδίωκαν να εδραιώσουν μαζί με την Σοβιετική Ένωση ένα πλαίσιο συνεργασίας στην μεταπολεμική Ευρώπη, αρχής γενομένης το 1947, η μεταξύ τους αντιπαλότητα, σταδιακά, αποτέλεσε τη βασικότερη συνιστώσα του διεθνούς συστήματος.²⁸ Η αποκρυστάλλωση του διπολισμού, που έλαβε χώρα το 1949, επέφερε τη στρατηγική σύζευξη των Ηνωμένων Πολιτειών με τη δυτική Ευρώπη και τον τερματισμό της πολιτικής απομονωτισμού και αποχής της από τα ευρωπαϊκά ζητήματα, παρέχοντας αμυντική κάλυψη έναντι της σοβιετικής απειλής. Το Βόρειο-Ατλαντικό Σύμφωνο, που υπογράφηκε και ετέθη σε ισχύ τον Απρίλιο του 1949 στην Washington D.C., στο οποίο ενσωματώθηκε και η Συμφωνία των Βρυξελλών,²⁹ αποτέλεσε την αμυντική συμμαχία ώστε να υπάρξει ένα αντίβαρο της

²⁴ Ο.π., σελ 62.

²⁵ «Αποτελεί το συνήθη ιστορικά τρόπο, που οι ηγεμονεύουσες δυνάμεις του παγκόσμιου συστήματος διαχειρίζονται τις ανακατανομές ισχύος, οι οποίες λαμβάνουν χώρα σταδιακά μέσω της άνησης ανάπτυξης και οδηγούν σε μια νέα κατανομή ισχύος που ανταποκρίνεται στο νέο συσχετισμό δυνάμεων» R. Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή* στη Διεθνή Πολιτική, Ποιότητα, Αθήνα 2004, Κεφ 5°.

²⁶ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μ. Βρετανίας*, Ποιότητα, Αθήνα 1998, κεφ 1°, σελ 24 – 25.

²⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος – Π. Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Ποιότητα, Αθήνα 1999, σελ. 63-70.

²⁸ Κ. Αρβανιτόπουλος – Π. Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Ποιότητα, Αθήνα 1999, κεφ., 2°, σελ 105.

²⁹ Υπογράφηκε στις 17 Μαρτίου του 1948 αρχικά από το Βέλγιο, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, την Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο έθεσε τα θεμέλια για την σύσταση του ΝΑΤΟ.

στρατιωτική; ισχύος της Σοβιετικής Ένωσης. Ιδρυτικά μέλη της συμμαχίας ήταν το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Νορβηγία, η Δανία και η Ισλανδία. Το άρθρο 5 που αποτέλεσε κορωνίδα της συμμαχίας, πρέσβευε πως: «*Τα μέρη του ΝΑΤΟ συμφωνούν ότι μια ένοπλη επίθεση κατά ενός ή περισσοτέρων μερών της Συμμαχίας, στην Ευρώπη ή στην Βόρειο Αμερική, θα θεωρηθεί ως επίθεση κατά όλων των μελών της συμμαχίας. Επίσης συμφωνούν, ότι σε περίπτωση που υπάρξει μια τέτοια επίθεση, κάθε σύμμαχος, θα θέσει σε ισχύ το δικαίωμα της μονομερούς ή πολυμερούς αυτοάμυνας, θα παρέχει στο μέρος ή στα μέρη που έχουν δεχθεί επίθεση, μονομερώς και σε συνεννόηση με τα άλλα μέρη, κάθε δυνατή ενέργεια την οποία θεωρεί απαραίτητη, συμπεριλαμβανομένου των ενόπλων δυνάμεων, έτσι ώστε να επανέλθει και να διατηρηθεί η ασφάλεια της Βόρειο-Ατλαντικής περιοχής*».³⁰ Ταυτόχρονα όμως δημιουργήθηκε μια ετεροβαρής σχέση ανάμεσα στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, υπογραμμίζοντας με τον πιο εμφατικό τρόπο την αμερικανική κυριαρχία σε θέματα άμυνας και ασφάλειας.

Ο νεοπαγής ευρωατλαντικός στρατηγικός χώρος αποτέλεσε το πλαίσιο οικοδόμησης της δυτικοευρωπαϊκής οντότητας, η οποία όμως ως μέρος της βορειοατλαντικής συμμαχίας σήμαινε ότι οι ευρωατλαντικές σχέσεις ήταν η εξαρτημένη μεταβλητή των αμερικανοσοβιετικών σχέσεων.³¹ Η ανάδειξη των δύο υπερδυνάμεων, που ανέπτυξαν συγκρουσιακές σχέσεις στον πολιτικό, στρατιωτικό και ιδεολογικό τομέα σε πλανητικό επίπεδο και συσπείρωσαν σχεδόν τον υπόλοιπο κόσμο γύρω από τους δύο συνασπισμούς, επιβάλλοντας, όμως, πολιτικοστρατιωτικούς καταναγκασμούς στους συμμάχους τους. Επιπλέον η εμφάνιση των πυρηνικών όπλων αποτέλεσε το νέο παράγοντα στο διεθνές σύστημα μεταπολεμικά και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, τόσο στις πολιτικές των δύο υπερδυνάμεων, όσο και των ευρωπαϊκών κρατών.³² Η δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας δημιούργησε τις συνθήκες ασφαλείας για την ταχεία οικονομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη που αποτέλεσαν το υπόβαθρο και της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης.³³

Οι αμερικανοσοβιετικές σχέσεις καθ' όλη τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου εμφάνισαν διακυμάνσεις πάντα όμως μέσα σ' ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα η κρίση των πυραύλων στην Κούβα, τον Οκτώβριο – Νοέμβριο του 1962, θεωρείται ότι, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη, έφερε την ανθρωπότητα στο χείλος ενός πυρηνικού πολέμου.³⁴ Σε αντίθεση με αυτή τη λογική την 1^η Αυγούστου του 1975 υπογράφηκε η «Τελική Πράξη του Ελσίνκι»³⁵ προωθώντας τη δημιουργία ενός πλαισίου συνύπαρξης μεταξύ των δύο πόλων, συνεπακόλουθο του ανοίγματος του προέδρου Νίxon προς την Κίνα και της ενίσχυσης της θέσεως της Σοβιετικής Ένωσης στο διεθνές σύστημα. Οι θετικές επενέργειες του Ελσίνκι δοκιμάστηκαν τη δεκαετία του '80 λόγω της αναθεωρητικής πολιτικής της

---

³⁰ Η Συνθήκη Του Βορείου Ατλαντικού, Άρθρο 5, Washington DC, 4 Απριλίου 1949

³¹ Κ. Αρβανιτόπουλος – Π. Ήφαιστος, ό.π., κεφ 2^ο, σελ 106.

³² Κ. Αρβανιτόπουλος – Π. Ήφαιστος, ό. π., σελ 107.

³³ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα, 1999, σελ. 246

³⁴ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002*, Ποιότητα, Αθήνα, 2002, σελ. 192-5

³⁵ Χ. Παπασωτηρίου, ό.π, σελ 305-6.

Σοβιετικής Ένωσης και της ανόδου του Ronald Reagan στον προεδρικό θώκο των Ηνωμένων Πολιτειών οδηγώντας, μια δεκαετία αργότερα, στο τέλος του ψυχρού πολέμου.³⁶

Η Ατλαντική Συμμαχία συνιστά διαχρονικά το βασικότερο άξονα της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής και την πιο επιτυχημένη συμμαχική της δομή. Ο Stephen Walt στο βιβλίο του *“The Origins of Alliances”* παραθέτει τους λόγους σύμφωνα με τους οποίους δύο ή και περισσότερα κράτη συστήνουν μια συμμαχία. Ο πρώτος λόγος είναι η συγκρότηση της συμμαχίας ως απάντηση σε μια απειλή. Ο δεύτερος συνίσταται στην ιδεολογική σύγκλιση ανάμεσα στα κράτη. Ο τρίτος αφορά την εξωτερική βοήθεια και ο τέταρτος την αξίωση διεθνικής διείσδυσης, ή με διαφορετικά λόγια ο έλεγχος της εσωτερικής πολιτικής δομής κάποιου άλλου κράτους και την επιρροή σε αυτή.³⁷ Από την παράθεση του Stephen Walt για τους λόγους που συντείνουν στην οικοδόμηση ενός οργανισμού διαπιστώνουμε πως καθ’ όλη τη διάρκεια ύπαρξης του NATO συντρέχουν τουλάχιστον δύο από τους παραπάνω λόγους. Βεβαία δεν σημαίνει πως οι διασυμμαχικές σχέσεις ήταν ισόρροπες, στατικές και ανέφελες όπως κατέδειξε κατά το ψυχρό πόλεμο η αποχώρηση της Γαλλία από το στρατιωτικό σκέλος του NATO· ο De Gaulle αμφισβήτησε την υπόσταση του NATO ως συμμαχίας λέγοντας: «*το NATO δεν είναι συμμαχία είναι υποδούλωση*».²⁹ Επίσης κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο δεν έλειψαν αντιπαραθέσεις όπως στην περίπτωση της επέμβασης στο Ιράκ το 2003 αλλά και στον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας το 2008. Παρ’ όλες τις αντιθέσεις κυρίως μεταξύ των ισχυρότερων μελών η Ατλαντική Συμμαχία συνιστά τον ισχυρότερο στρατιωτικό οργανισμό παγκοσμίως.

Βασικά χαρακτηριστικά και αδυναμίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τη δεκαετία του '50 η γαλλική εθνοσυνέλευση απέρριψε την ίδρυση της «Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας» και της «Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας», θέτοντας τέρμα στην πιο φιλόδοξη προσπάθεια για πολιτική ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου, όπου έκτοτε όλες οι μεταγενέστερες προσπάθειες είχαν ξεκάθαρα διακυβερνητικό χαρακτήρα.³⁸

Στα εξήντα και πλέον έτη του ευρωπαϊκού εγχειρήματος οι θεωρίες λειτουργισμού, νεολειτουργισμού, φεντεραλισμού και διακυβερνητισμού επιδίωξαν να προσδιορίσουν τον τρόπο που θα επέλθει η πολιτική ολοκλήρωση της Ένωσης.³⁹ Οι θεωρίες ολοκλήρωσης⁴⁰ περιγράφουν τη σταδιακή μετάβαση σε μία πραγματική

---

³⁶ Χ. Παπασωτηρίου, ό.π, κεφ 22^ο-24^ο.

³⁷ Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, London, Cornell University Press, 1987, σελ. 17.

²⁹ Κ. Αρβανιτόπουλος – Π. Ήφαιστος, *Ευρωπαϊκές Σχέσεις*, ο.π Κεφ 2^ο, σελ 121

³⁸ Π. Ήφαιστος – Χ. Τσαρδανίδης, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*, Σιδέρης, Αθήνα, 1992, σελ 55-6

³⁹ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Περιφερειακής Ολοκλήρωσης*, στο Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές τομ. Α', Σιδέρης Αθήνα 2001, σελ.136

⁴⁰ Π Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Περιφερειακής Ολοκλήρωσης*, Εκδ Ποιότητα, Αθήνα 1999, σελ 171

πολιτική ένωση, τη δημιουργία μίας νέας μορφής διακρατικής σχέσης ή μία νέας μορφής διεθνή διακυβέρνηση.⁴¹ Δίχως αμφιβολία η δημιουργία των «Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», που μετά το 1992 μετεξελίχθηκαν σε Ευρωπαϊκή Ένωση, σταθεροποίησαν τις διακρατικές σχέσεις στη δυτική Ευρώπη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και στην κεντρική και μέρους της ανατολικής Ευρώπης μεταψυχροπολεμικά. Το εν λόγω εγχείρημα έλαβε χώρα υπό την έγκριση και στρατηγική εποπτεία των Ηνωμένων Πολιτειών κατάσταση που υφίσταται ακόμη και σήμερα. Το θεσμικό πλαίσιο που επέφερε η Συνθήκη του Μάαστριχ και οι επακόλουθες αναθεωρητικές συνθήκες⁴² έχουν δημιουργήσει ένα πολιτικό μόρφωμα με υπερεθνικά, μεικτά και διακυβερνητικά χαρακτηριστικά που όμως σε καμία περίπτωση δεν έχει επιφέρει την πολιτική ένωση της Κοινότητας. Η πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης εξακολουθεί να αποτελεί ανεκπλήρωτο στόχο δεκαετίες μετά την εκκίνηση της όλης διαδικασίας.

Η προσδοκία, γαλλικής κυρίως εμπνεύσεως, πως η διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θα τιθάσευε τη γερμανική ισχύ θα επαληθευόταν στο βαθμό που θα αφομοιώνόταν το έθνος-κράτος από μία ευρωπαϊκή υπερεθνική πολιτική δομή. Η Δυτική Γερμανία αρχικά, και η επανενωμένη αργότερα, συμμετείχε στο συσσωματικό εγχείρημα όχι για να απολέσει την κρατική της κυριαρχία αλλά μάλλον για την διευρύνει την εθνική τους ισχύ, όπως συνέβη με όλα τα κράτη-μέλη της Ένωσης.⁴³ Από το 1973 και μετά το Ηνωμένο Βασίλειο συμμετέχει στην ΕΕ με αντικειμενικό σκοπό να εξυπηρετήσει τα εθνικά του συμφέροντα και να ενισχύσει τη θέση του στο διεθνές σύστημα κι όχι για να αφομοιωθεί σταδιακά σ' ένα ευρύτερο υπερεθνικό πλαίσιο. Η απόφαση ένταξης σκοπό είχε την εκ των έσω επόπτευση του εγχειρήματος ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η μέχρι τώρα συμμετοχή χαρακτηρίζεται από εργαλειακή χρήση, τόσο των θεσμών, όσο και των πολιτικών της Κοινότητας προς όφελος της βρετανικής διπλωματίας. Η άρνηση ένταξης στη ζώνη του ευρώ δηλοί του λόγου το αληθές.⁴⁴

Η αποτυχημένη απόπειρα θέσπισης ενός ευρωπαϊκού συντάγματος το 2005, μέσω δημοψηφισμάτων σε Γαλλία και Ολλανδία αντίστοιχα, οδήγησε στην Συνθήκη της Λισσαβώνας η οποία διατηρεί ουσιαστικά τις διατάξεις για την ΕΠΑΑ/ΚΠΑΑ που εισήγαγε απορριφθείσα η Συνταγματική Συνθήκη με δύο μόνο αλλαγές: (α) ο «Υπουργός Εξωτερικών» μετονομάζεται σε «Υπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας» και (β) επισυνάπτονται όχι μία αλλά δύο νέες Δηλώσεις (13 και 14) που υπογραμμίζουν ότι οι νέες διατάξεις, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, «δεν επηρεάζουν την ευθύνη των κρατών μελών, όπως αυτή υφίσταται σήμερα, σχετικά με τη χάραξη και την άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής, ούτε την εθνική τους εκπροσώπηση σε τρίτες χώρες και σε διεθνείς

---

⁴¹ Δ. Χρυσόχοου, *Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2003,

⁴² Π. Ιωακειμίδης, *Η Συνθήκη της Λισσαβώνας – παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2008.

⁴³ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μ. Βρετανίας*, Ποιότητα, Αθήνα 1998, κεφ.5°, σελ 201-252.

⁴⁴ Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μ. Βρετανίας*, Ποιότητα, Αθήνα 1998, Κεφ. 4°, σελ. 153-199.

οργανισμούς». ούτε «θίγουν τον ειδικό χαρακτήρα της πολιτικής ασφάλειας και της άμυνας των κρατών μελών» ή «την πρωταρχική ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας και των κρατών μελών του για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας».⁴⁵

Παρά την υιοθέτηση της ΕΠΑΑ, παρατηρούνται σημαντικά πολιτικά και οικονομικά προβλήματα που αποτελούν ανασχετικό παράγοντα ώστε να πραγματοποιήσει τους στόχους της όπως θέτονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας.

Η μέθοδος ως προς τη λήψη των αποφάσεων είναι η διακυβερνητική και η πολιτική βούληση των εθνικών κυβερνήσεων τελικά κατισχύει. Το πρόπλασμα μιας κυοφορούμενης πολιτικής εξουσίας με αποφασιστικές αρμοδιότητες στην Κοινότητα και την Ένωση βρίσκεται στο Συμβούλιο Υπουργών και στη Σύνοδο Κορυφής, ιδιαίτερα στις Διακυβερνητικές Διασκέψεις. Η κυριαρχία παραμένει μία και εδρεύει στα κράτη. Παρά τη συνεχή μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από τα κράτη μέλη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δεν έχει ακόμα συγκροτηθεί μια αυτοτελής ευρωπαϊκή κυριαρχία, μια αυτόνομη σφαίρα πολιτικών αποφάσεων. Ευρωπαϊκή κυριαρχία που να αντιπαράκειται και να υποκαθιστά την κρατική κυριαρχία δεν είναι ορατή. Η ευρωπαϊκή κυριαρχία δεν μπορεί να νοηθεί σε αντιπαράθεση ή ανταγωνισμό με την εθνική, παρά μόνο ως συλλογική και αλληλέγγυα έκφραση των εθνικών και όχι ως ακύρωση ή αναίρεσή τους.⁴⁶ Παράδειγμα αυτών είναι τα διλήμματα που προκύπτουν κάθε φορά που η ενοποίηση επιταχύνεται στην κατεύθυνση της αύξησης των αρμοδιοτήτων των υπερεθνικών οργάνων. Δηλαδή, είτε θα διευρυνθεί το έλλειμμα άσκησης λαϊκής κυριαρχίας είτε η υιοθέτηση υπερεθνικών ρυθμίσεων θα στηρίζεται στην κατανομή ισχύος. Ο αντί-ηγεμονικός όμως χαρακτήρας της ενοποίησης βρίσκεται σε υπαρξιακή αντίθεση με την δεύτερη διαδικασία. Η αντί-ηγεμονική παραδοχή, καθώς και ο κοινοτισμός που αφορά την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών, έχουν διακυβερνητική διάσταση.⁴⁷

Η τεχνική της μεταφοράς αρμοδιοτήτων από τα κράτη-μέλη στην Ένωση, η οποία γίνεται σε ορισμένους τομείς και με προκαθορισμένο σκοπό, περιορίζει την κρατική κυριαρχία αρμοδιότητές της και της στερεί ιδιότητες κυριαρχικές, δεν ανατρέπει, όμως, την εσωτερική ισορροπία της άσκησης των εξουσιών από τα κράτη-μέλη, ούτε δημιουργεί μια νέα «εξωτερική» ευρωπαϊκή κυριαρχία. Η διατήρηση της αυτονομίας των κρατών αποτελεί μέρος της βασικής λειτουργίας της Ε.Ε. ως πολιτικού συστήματος. Και αυτό γιατί δεν μεταβιβάστηκε, ούτε δημιουργήθηκε εν τοις πράγμασι, ούτε φαίνεται να δημιουργείται σταδιακά μια γενική αρμοδιότητα δράσης, ούτε αναλήφθηκαν από την Ένωση καθήκοντα εκπλήρωσης ενός γενικού σκοπού ούτε έχει εξοπλιστεί η ίδια με την ικανότητα να καθορίζει αυτοδύναμα και πρωτογενώς τους σκοπούς που πρόκειται να εκπληρώσει.⁴⁸

---

⁴⁵ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Συνθήκη της Λισσαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», C 306, 17 Δεκεμβρίου 2007: Δήλωση 13, σελ. 255.

⁴⁶ Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας*, Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση. Ποιότητα, Αθήνα, 2001.

⁴⁷ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα 1999,

⁴⁸ Δ. Τσάτσος, *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2001.

Η ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας έχει διακυβερνητικό χαρακτήρα, κατά συνέπεια η ανάπτυξή της εξαρτάται αποφασιστικά από την πολιτική βούληση των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα των ισχυρότερων κρατών-μελών. Η κοσμοθεωρητική ετερότητα που διέπει τα κράτη-μέλη της Ε.Ε., και έχει οδηγήσει στη διακυβερνητική και μη ηγεμονική λειτουργία της, αποτρέπει στην ουσία και τη που θα εμπεριέχει τον συσχετισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.⁴⁹

Το δημοκρατικό έλλειμμα της Ευρώπης δημιουργεί προβλήματα στη λειτουργία της «ευρωπαϊκής κοινωνίας», αφού τα κόμματα εξακολουθούν να είναι εθνικά και η εκλογή των μελών του Ευρωκοινοβουλίου γίνεται σε εθνικό επίπεδο. Το φαινόμενο όμως είναι μάλλον αιτιατό παρά αίτιο, δεδομένου ότι η Ε.Ε. στερείται στέρεων κοσμοθεωρητικών θεμελίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα οποία θα νομιμοποιούσαν μία υπερεθνική εξουσία.⁵⁰ Γενικά το κράτος παραμένει ο κύριος κοινωνικοπολιτικός χώρος διανεμητικής δικαιοσύνης, στον οποίο τα άτομα έχουν μεταβιβάσει την νομιμοφροσύνη και την πίστη τους. Η μεταρρυθμιστική συνθήκη της Λισσαβόνας αποτελεί μία αποτύπωση του ευρωπαϊκού κεκτημένου και επιθυμεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω ενίσχυση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, χωρίς όμως να μπορεί να δώσει πειστικές απαντήσεις στα καίρια ζητήματα που μέχρι σήμερα λειτουργούν ως τροχοπέδη της ευρωπαϊκής συσσωμάτωσης.⁵¹

Η διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αναπτύχθηκε κυρίως από τις πολιτικές ελίτ, ενώ στερείται κοινωνικά προσδιορισμένων σκοπών. Αυτός είναι ο λόγος που οι πολιτικές ηγεσίες, από την έναρξη του ενοποιητικού εγχειρήματος, αμφιταλαντεύονταν μεταξύ υπερεθνικών και διακυβερνητικών λογικών, ώστε να μην προκύπτουν κοινωνικές αντιστάσεις σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο. Απόδειξη αυτού είναι ότι στη σχέση «εντολέα-εντολοδόχου» υπάρχουν κάποια όρια τα οποία η ολοκλήρωση μπορεί να υπερβεί μόνο με την επίτευξη επαρκών κοινωνικοπολιτικών νομιμοποιήσεων.⁵²

Ατλαντιστές vs Ευρωπαϊστές

Η αναβίωση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, απετέλεσε μία νέα απόπειρα οικοδόμησης της ευρωπαϊκής ασφάλειας, ωστόσο η υλοποίησή της αντιμετώπιζε και πάλι δύο κλασσικά προβλήματα: καθορισμός των σχέσεων ΔΕΕ – NATO και των σχέσεων ΔΕΕ – ΕΕ. «Ατλαντιστές» Ευρωπαίοι, με κυριότερο εκπρόσωπο τη Μ. Βρετανία, ανέκαθεν τόνιζαν την επαρκή αμυντική κάλυψη της Ευρώπης από τις ΗΠΑ μέσω NATO, και, επομένως, τάσσονταν κατά της ανάπτυξης μίας ανεξάρτητης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας.⁵³ Για τους

---

⁴⁹ Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας, Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*. Ποιότητα, Αθήνα, 2001, κεφ 3^ο σελ 31-9

⁵⁰ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα 1999, σελ 304-6

⁵¹ Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας, Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*. Ποιότητα, Αθήνα, 2001 κεφ. 13^ο σελ 289-304

⁵² Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα 1999,

⁵³ Π. Ήφαιστος – Χ.Τσαρδανίδης, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*, Εκδ Ι.Σιδέρης, Αθήνα 1992, σελ 87-8

Βρετανούς, η δημιουργία μίας αληθινής Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας ήταν πάντοτε ένα ενδεχόμενο που έπρεπε να αποτραπεί, γι' αυτό και το ΝΑΤΟ θεωρήθηκε ως ο κύριος αμυντικός θεσμός της Ευρώπης, ο οποίος θα έπρεπε να επιβιώσει και στη νέα εποχή.⁵⁴

Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ προς Ανατολάς, η οποία προηγήθηκε της αντίστοιχης της ΕΕ, κατέδειξε τον κυρίαρχο ρόλο, που τα νέα μέλη αποδίδουν σε ζητήματα άμυνας και ασφάλειας. Με την είσοδο τους στο ΝΑΤΟ τα εν λόγω κράτη κατόρθωσαν να εξασφαλιστούν έναντι μιας, σαφώς πιο περιορισμένης τότε αλλά πιο έντονης σήμερα νέας ρωσικής ηγεμονικής πολιτικής και να ενισχύσουν τη θέση τους εντός της Ένωσης, έναντι των παλιών και ισχυρότερων μελών· ενδεικτική ήταν η φιλοατλαντική στάση τους την περίοδο που προηγήθηκε της εισβολή των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003.

Κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου η Ευρωπαϊκή Ένωση δε απέκτησε αυτόνομη αμυντική ταυτότητα γεγονός που οφείλεται στην συνειδητή επιλογή των κρατών – μελών να λειτουργούν στο διεθνές και ευρωπαϊκό σύστημα βάσει των κριτηρίων που θέτουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Σε περιόδους δε κρίσεων, όπως κι αυτή που βιώνει η Κοινότητα την τελευταία πενταετία η ανυπαρξία της θέτει σε κίνδυνο ολόκληρο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, ακόμη και στους τομείς που έχει υπάρξει σημαντική πρόοδος· πολλοί θεωρούν ότι η απουσία των θεσμών είναι η αιτία της συγκεκριμένης αδυναμίας.

Η περίπτωση του εμφυλίου στην Ουκρανία, η Ένωση επιδιώκει τη συμμόρφωση της Ρωσίας δίχως να δύναται ή να επιθυμεί να χρησιμοποιήσει σκληρή ισχύ εκτός ατλαντικού πλαισίου. Η διαχρονική αδυναμία της κοινότητας να λειτουργήσει αυτόνομα έναντι του ΝΑΤΟ και από κοινού στους κρίσιμους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, της ασφάλειας και της άμυνας εξασθενεί τη δυναμική και μετριάζει το στόχο της πολιτικής ολοκλήρωσής της. Ο πόλεμος της Ρωσίας με τη Γεωργία, το 2008, θα έπρεπε να είναι περισσότερο διδακτικός για τα ευρωπαϊκά κράτη σχετικά με το πόσο αποφασισμένη είναι η Μόσχα, κάνοντας χρήση βίας, ως προς στην επίτευξη των πολιτικών στοχεύσεων. Άπαξ και η Ένωση συμφώνησε με τις Ηνωμένες Πολιτείες και προέβη σε κυρώσεις έναντι της Ρωσικής Ομοσπονδίας η προσπάθεια της Γερμανίας και της Γαλλίας για επίτευξη συμφωνίας με τον Πούτιν, ενώ είναι προς τη σωστή κατεύθυνση για τη σταθερότητα της ανατολικής Ευρώπης, εντούτοις καταδεικνύει την αδυναμία της να αποτρέψει το ρωσικό αναθεωρητισμό. Μια ευρύτερη συνεννόηση με τη Ρωσία για την ανατολική Ευρώπη και τον Καύκασο αμφίβολα θα επέφερε τη σταθερότητα στις εν λόγω περιοχές και θα έκανε λιγότερο πρόδηλες τις ατλαντικές εξαρτήσεις.

Αναντίρρητα είναι ορθό το επιχείρημα πως εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης η θέση και ο ρόλος, ιδιαίτερα των μικρότερων, κρατών – μελών, θα ήταν σαφώς πιο υποβαθμισμένος. Το ζήτημα που ανακύπτει στην παρούσα συγκυρία συνίσταται επί τη βάση ποιών κριτηρίων θα συνεχίσει να πορεύεται η Κοινότητα τα επόμενα χρόνια και ποιός θα αποφασίζει για το περισσότερη ή λιγότερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και

---

⁵⁴ Π. Ηφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μ. Βρετανίας*, Ποιότητα, Αθήνα 1998, Κεφ. 4^ο, σελ. 153-199.

σε ποιούς τομείς; Αναμφίβολα οι συνεχείς μεταψυχροπολεμικές διευρύνσεις ενέτειναν τις στρατηγικές αποκλίσεις μεταξύ των εταίρων. Επίσης, κι ως απόρροια των συσχετισμών της τελευταίας εικοσιπενταετίας, η Γερμανία άλλοτε πιο συγκεκριμένα κι άλλοτε πιο απροκάλυπτα επιβάλλει, εν τέλει, την ατζέντα της. Η Ένωση βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή της πορείας της έχοντας να ισορροπήσει μεταξύ των εσωτερικών τις αντινομιών και διλημμάτων καθώς και των προβλημάτων που ανακύπτουν στην περιφέρειά της.

Συμπερασματικά η Ένωση βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή της ιστορικής της πορείας έχοντας να ισορροπήσει μεταξύ των εσωτερικών της προβλημάτων, που άπτονται της συνοχής της και της νομιμοποίησης του όλου εγχειρήματος από τους λαούς των κρατών –μελών της, και ταυτόχρονα να ανταπεξέλθει των προκλήσεων που εμφανίζονται, κατά περιόδους, στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα. Οι αντιλήψεις αρκετών πως ο υπόλοιπος κόσμος θα συμμερίζεται την αυτοκατανόηση των ευρωπαίων για όλα τα ζητήματα που άπτονται του εσωτερικού και διεθνούς γίνεσθαι έχει παρέλθει ιδιαίτερα όσο φθίνει η θέση της στον παγκόσμιο καταμερισμό ισχύος. Η αδυναμία προσδιορισμού και έκφρασης του κοινού ευρωπαϊκού συμφέροντος σε όλη την κλίμακα που επιτάσσουν οι αναγκαιότητες του ανταγωνιστικού διεθνούς συστήματος οδηγεί σε ad hoc επιλογές επί τη βάση συγκλίσεων ή αποκλίσεων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προσεγγίσεις για εικη και ως έτυχε συνέχιση και εμβάθυνση της συσσωματικής διαδικασίας δίχως να ληφθούν υπ' όψιν οι ανθρωπολογικές και στρατηγικές διακριτές πραγματικότητες θα δημιουργήσουν ακόμη μεγαλύτερους κλυδωνισμούς.

Γενική αποτίμηση

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αποτέλεσαν μαζί με τα έξι ιδρυτικά κράτη συνδιαμορφωτές της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τη δεκαετία του '50 και τον σημαντικότερο παράγοντα της μεταπολεμικής σταθερότητας στη Γηραιά Ήπειρο. Ταυτόχρονα η σοβιετική απειλή λειτούργησε συσπειρωτικά ως προς τη συνοχή της δυτικής συμμαχίας κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου στα πλαίσια της οποίας διακρίνονταν ξεκάθαρα ο κυρίαρχος πολιτικοστρατηγικός ρόλος των ΗΠΑ. Εντός του συγκεκριμένου πλαισίου δρομολογήθηκε το ευρωπαϊκό ενοποιητικό εγχείρημα, το οποίο ήταν η συνισταμένη της προαναφερθείσας αντιπαράθεσης και των συγκλίσεων και αποκλίσεων των ευρωπαϊκών κρατών, της δυτικής Ευρώπης κατά τον ψυχρό πόλεμο, σε μια σειρά πολιτικών, διπλωματικών και οικονομικών ζητημάτων.⁵⁵

Εξήντα περίπου έτη μετά τη Συνθήκη της Ρώμης (1957), η οποία ίδρυσε τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, αναμφίβολα έχουν διαφοροποιηθεί οι παράγοντες και τα δεδομένα για μια σειρά ζητημάτων εντός και εκτός Ευρώπης, σίγουρα όμως η εν λόγω αλλαγή των προτεραιοτήτων και επιλογών δεν έχει μεταβληθεί δομικά. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζουν τα ευρωπαϊκά κράτη ως το βασικό σύμμαχο στην περιοχή της Ευρασίας για την εξυπηρέτηση των γεωπολιτικών τους επιδιώξεων

---

⁵⁵ Π. Ηφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας και Μ. Βρετανίας*, Ποιότητα, Αθήνα 1998.

αλλά και ως συνοδοιπόρους και φορείς μετακένωσης των κοινών φιλοσοφικών και πολιτειακών πεποιθήσεων σε πλανητικό επίπεδο. Η αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προωθήσει την ολοκλήρωση και στον πολιτικό τομέα εκλαμβάνεται από την Ουάσιγκτον ως εγγενές χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού χώρου και θετικό για τα συμφέροντά της, γεγονός. Στον οικονομικό τομέα ενυπάρχει εντονότερο και το στοιχείο του ανταγωνισμού ανάμεσα στους ατλαντικούς ετέρους, το οποίο όμως δεν αρκεί για να ανατρέψει τα βασικές στρατηγικές δομές της συμμαχίας.

Η προσπάθεια της Γερμανίας να επηρεάζει όλο και εντονότερα τις βασικές επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμφίβολα είναι μια αρνητική προοπτική για τα αμερικανικά συμφέροντα στο βαθμό που μια διαρκώς αυξανόμενη χειραγώγηση του ευρωπαϊκού χώρου από το Βερολίνο θα του επιτρέψει να ασκήσει μια πιο ανεξάρτητη, εν σχέσει με τις στοχεύσεις της ατλαντικής συμμαχίας, εξωτερική πολιτική. Ο γαλλικός παράγοντας εμφανίζεται εξασθενημένος στην τωρινή συγκυρία, κάνοντας ευκολότερες και τις γερμανικές στοχοθεσίες. Το Ηνωμένο Βασίλειο από το 1973 που έγινε μέλος της Κοινότητας και μετέπειτα κατέστη ο θεματοφύλακας της ατλαντικής πρωτοκαθεδρίας για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας στα πλαίσια της Κοινότητας κατάσταση που αποτυπώνεται και στις θεσμικές ρυθμίσεις της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και της μετέπειτα Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιλαμβάνονται την ΕΠΑΑ ως μέσο ενίσχυσης του επιχειρησιακού σκέλους της Ατλαντικής Συμμαχίας και όχι ως την ανεξάρτητο αμυντικό πυλώνα της Κοινότητας. Οι διευρύνσεις της Ένωσης κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο όξυναν τη στρατηγική της ετερότητα ενισχύοντας την ατλαντική πτέρυγα της στο εσωτερικό της με τα νέα κράτη-μέλη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούν τη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως μια από τα πιο επιτυχημένες μεταπολεμικές στρατηγικές τους. Τα ευρωπαϊκά κράτη διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο στη αίσια έκβαση, για τη Δύση, του ψυχρού πολέμου, την ειρηνική μετάβαση στην μεταψυχροπολεμική εποχή και την εμπέδωση της τάξης στην ευρωπαϊκή ήπειρο μέσω της ενσωμάτωσης στους κόλπους της κρατών που άνηκαν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Το ευρωπαϊκό εγχείρημα συνδυάζει ιδεαλιστικά και πραγματιστικά στοιχεία, που όπως αναφέραμε προσδιορίζουν a priori την αμερικανική εξωτερική πολιτική: εξάπλωση της δημοκρατίας και εξυπηρέτηση των στρατηγικών της συμφερόντων στο διεθνές σύστημα.

Δίχως αμφιβολία οι ΗΠΑ εξακολουθούν να έχουν σημαίνοντα ρόλο στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι όχι μόνο λόγω κατανομής ισχύος αλλά κυρίως διότι η αμερικανική παρουσία στη Ευρώπη αμβλύνει σε μεγάλο βαθμό τις ενδοευρωπαϊκές έριδες και περιορίζει πιθανούς ηγεμονισμούς. Για το σύνολο των κρατών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης η ύπαρξη του υπερατλαντικού συμμάχου αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας ιδιαίτερα στην παρούσα περίσταση όπου η Ρωσική Ομοσπονδία επιθυμεί να διαδραματίσει ένα πιο ενεργό ρόλο.

Η αμερικανική υψηλή στρατηγική διαμορφώνει και επιθυμεί την ενοποίηση, μέχρι ενός σημείου, του ευρωπαϊκού χώρου ως μέρος της συνολικής της θέασης για τον κόσμο. Βέβαια η πολιτική ολοκλήρωση της Κοινότητας, έστω κι αν φαίνεται απίθανη για ενδοευρωπαϊκούς λόγους, δεν θα αποτελούσε μια θετική προοπτική για τη Ουάσιγκτον, που επιδιώκει, ιδιαίτερα στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων και της άμυνας, το όλο εγχείρημα να έχει διακυβερνητικό χαρακτήρα και να είναι ενταγμένο στα πλαίσια της ατλαντικής συμμαχίας. Θέσεις πλήρους σύγκρουσης ή πλήρους χειραγώγησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν αποτελούν αξιόλογες ερμηνευτικές προσέγγισης ούτε του ευρωπαϊκού εγχειρήματος εν γένει ούτε των διατλαντικών σχέσεων. Η αδυναμία των ευρωπαϊκών κρατών να προχωρήσουν συναινετικά προς την πολιτική ολοκλήρωσης καθησυχάζει τις Ηνωμένες Πολιτείες η δε προοπτική χειραφέτησης της Ευρώπης μέσω μίας ηγεμονικής απαίτησης από ένα ή περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ αναβαθμίζει την παρουσία της Αμερικής ως εξόχως απαραίτητη για την ευρωπαϊκή τάξη από τα εν δυνάμει ηγεμονεύομενα κράτη - μέλη.

Οι ευρωατλαντικές σχέσεις εξακολουθούν να ιεραρχούνται ως ζωτικής σημασίας για την αμερικανική εξωτερική πολιτική, τόσο στην παρόντα όσο και σε μέλλοντα χρόνο, παρά την μετατόπιση του κέντρου βάρους του διεθνούς συσχετισμού ισχύος από τον Ατλαντικό προς τον Ειρηνικό. Η φθίνουσα πορεία των ευρωπαϊκών κρατών και η αδυναμία να ολοκληρώσουν το εγχείρημα και σε κρίσιμους πολιτικούς τομείς όπως η άμυνα και η ασφάλεια, σε συνδυασμό με την ενεργητικότερη εξωτερική πολιτική της Ρωσίας δημιουργεί μια σχετική βεβαιότητα στην Ουάσιγκτον πως οι ευρωαμερικανικές σχέσεις θα παραμείνουν σταθερές και ότι θα διατηρούν την αδιαμφισβήτητη πρωτοκαθεδρία σε ζητήματα άμυνας και ασφάλειας, μέσω του NATO αλλά και διμερών διευθετήσεων. Την εν λόγω θέση ενστερνίζονται και κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και φυσικά το Ηνωμένο Βασίλειο. Η σαφώς πιο αναβαθμισμένη θέση της Γερμανίας στα ενδοευρωπαϊκά δρώμενα θα γίνεται αποδεκτή από τις Ηνωμένες Πολιτείες στο βαθμό που ο σημαίνων ρόλος της δεν θα εξελιχθεί σε ηγεμονική αξίωση και κυρίως δεν ακολουθηθεί μια πιο αυτονομημένη εξωτερική πολιτική από το Βερολίνο. Η ΕΕ με την παρούσα της μορφή εξυπηρετεί τα αμερικανικά συμφέροντα στο βαθμό που το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο έχει δημιουργήσει τις απαραίτητες συνέργιες για να παραμείνει η Γηραιά Ήπειρος ενταγμένη στο ατλαντικό γεωστρατηγικό πλαίσιο. Η ξεκάθαρη θέση της Ουάσιγκτον εναντίον μιας πιθανής εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση καταδεικνύει πως: επιθυμούν μια ισχυρή αλλά μη πολιτικά ολοκληρωμένη Ευρώπη, στρατηγικό σύμμαχο και ιδεολογικό συνοδοιπόρο.

Η ΕΕ αποτελεί μοναδικό παράδειγμα στο σύγχρονο διακρατικό σύστημα αλλά ταυτόχρονα και μία πολύ επιτυχημένη πολιτική της αμερικανικής διπλωματίας. Η ιδεολογική συγγένεια των δύο πλευρών του Ατλαντικού και η στρατηγική υπεροχή των Ηνωμένων Πολιτειών, που εξάλειψαν τα ενδοευρωπαϊκά διλήμματα ασφαλείας διαμορφώνουν συνθήκες ενίσχυσης της τάξης στην ευρωπαϊκή Ήπειρο. Ο ρωσικός αναθεωρητισμός φαίνεται να λειτουργεί συσπειρωτικά ιδιαίτερα στο χώρο της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.